

Školní vzdělávání v Ruské federaci

Demo Version - ExpertPDF Software Components

Věra Ježková

Eliška Walterová

Tatjana Abankina

Irina Abankina

KAROLINUM

Školní vzdělávání v Ruské federaci

Věra Ježková
Eliška Walterová
Taťjana Abankina
Irina Abankina

Recenzovali:

doc. PhDr. Vladimír Jůva, CSc.

prof. PhDr. Jan Průcha, DrSc.

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz

Redakce Zuzana Leštinová

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2013

© PhDr. Věra Ježková, Eliška Walterová, Taťjana Abankina, Irina Abankina,

2013

ISBN 978-80-246-2206-4

ISBN 978-80-246-2708-3 (online : pdf)

Demo Version - ExpertPDF Software Components

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2017

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Demo Version - ExpertPDF Software Components

Demo Version - ExpertPDF Software Components

Poděkování

Děkujeme ruským kolegům za mimořádnou vstřícnost, aktuální informace, dokumenty a materiály, které byly získány při studijním pobytu v Moskvě na podzim 2011. Poděkování patří zejména pracovníkům Státní pedagogické univerzity, profesoru A. N. Džurinskému a M. Šimčenkové, dále pracovníkům nakladatelství Prosveščeniye a ředitelům autorských škol, L. N. Duchaninové a M. G. Mokrovskému.

Kolegovi Karlu Černému děkujeme za cenné postřehy a příspěví k textu. Děkujeme také kolegovi doc. Vladimíru Jůvovi, jejichž výstižné připomínky a doporučení napomohly finalizaci textu této publikace.

Eliška Walterová a Věra Ježková

Demo Version - ExpertPDF Software Components

Obsah

Předmluva	11
1. Ruská federace – několik pohledů na zemi	14
1.1 Správní členění	14
1.2 Politický systém, legislativa, exekutiva	15
1.3 Stručný historický přehled	20
1.4 Ekonomika	21
1.5 Zeměpisná charakteristika	22
1.6 Obyvatelstvo, rodina, mládež	24
1.7 Náboženství	28
1.8 Věda a kultura	30
2. Vzdělávací politika	33
2.1 Instituce vzdělávací politiky	33
2.2 Školní vzdělávání v ústavě a (školských) zákonech	35
2.3 Principy a cíle vzdělávací politiky	36
2.3.1 Principy a cíle vzdělávací politiky v dokumentech a názorech politiků	36
2.3.2 Principy a cíle vzdělávací politiky v pohledu odborníků	41
2.4 Ruské školní vzdělávání v mezinárodním srovnání	45
3. Vzdělávací systém	51
3.1 Krátký pohled do historie	51
3.2 Základní charakteristika vzdělávacího systému	54
3.3 Řízení a financování školství	59
3.3.1 Řízení	59
3.3.2 Financování	61
3.4 Struktura vzdělávacího systému	63

3.5 Vzdělávání učitelů a učitelé v praxi	70
3.5.1 Vzdělávání a kvalifikace učitelů	70
3.5.2 Učitelé v praxi	74
4. Pedagogické experimenty, alternativní pedagogické koncepty a autorské školy	80
4.1 Historické ohlédnutí	80
4.2 Systém rozvíjejícího vyučování Elkonina a Davydova	83
4.3 Systém rozvíjejícího vyučování L. V. Zankova	86
4.4 Autorské školy	89
4.4.1 Soukromá škola „Nasledník“	90
4.4.2 Lyceum č. 1535	93
5. Kurikulum	98
5.1 Federální vzdělávací standardy	98
5.1.1 Teoretická koncepte tvorby vzdělávacího standardu	101
5.1.2 Standardy všeobecného vzdělávání	107
5.1.2.1 Standard všeobecného počátečního vzdělávání	108
5.1.2.2 Standard všeobecného základního vzdělávání	108
5.1.2.3 Standard všeobecného středního vzdělávání	110
5.2 Tematické vzdělávání pro praxi	111
5.3 „Výchovy“ ve školním vzdělávání	113
6. Evaluace vzdělávacího systému a vzdělávacích zařízení a hodnocení žáků	118
6.1 Evaluace vzdělávacích zařízení	118
6.2 Hodnocení žáků	119
6.2.1 Jednotná státní zkouška	119
6.2.1.1 Jednotná státní zkouška v dokumentech	119
6.2.1.2 Jednotná státní zkouška v názorech odborníků a v praxi	123
6.2.2 Známkování žáků	125
6.3 Rusko v mezinárodním srovnávání školní úspěšnosti žáků	126
7. Národnostní otázka ve společnosti a školním vzdělávání	129
7.1 Národnostní otázka ve vnitřní, zahraniční a vzdělávací politice	129
7.2 Národnostní otázka v praxi	133
7.3 Národnostní otázka ve školním vzdělávání	136
8. Jazyky ve společnosti a jazykové vzdělávání	140
8.1 Jazyky v legislativě. Právní postavení jazyků Ruské federace a vyučovací jazyky	141

8.2 Vnitřní a zahraniční jazyková politika Ruské federace	143
8.3 Jazyky ve školním kurikulu	148
9. Reformování současného systému všeobecného vzdělávání v Rusku	155
9.1 Priority ruské vzdělávací politiky: kvalita, dostupnost, efektivita	156
9.2 Základní směry prioritního národního projektu „Vzdělávání“	172
9.3 Regionální komplexní projekty modernizace systému všeobecného vzdělávání	176
9.4 Výsledky realizace komplexních projektů modernizace systému všeobecného vzdělávání v regionech Ruska	178
9.5 Závěry a důsledky pro vzdělávací politiku	180
Příloha 1	183
Příloha 2	192
Summary	202
Literatura	205
Rejstřík	224
Informace o autorech	226

Demo Version - ExpertPDF Software Components

Demo Version - ExpertPDF Software Components

Předmluva

Dramatické politické, sociálně-ekonomické a kulturní proměny Ruska v posledních dekádách jsou nezdárka přirovnávány k reformám Petra Velikého. Probíhající reforma vzdělávání, která je součástí změn, poutá mezinárodní pozornost. V české pedagogické veřejnosti sílí v posledních několika letech hlasy poukazující na nedostatek informací o vývoji pedagogiky v Rusku po rozpadu Sovětského svazu, o tom, jak se transformoval vzdělávací systém či jaké problémy v multietnickém a mnohonárodnostním státu řeší politici, odborníci a školní praxe. Domníváme se, že pro pochopení tohoto zapletení je potřebné mít k dispozici současný výzkum a intenzivních pracovních i osobních kontaktů s jejími představiteli, ale i mladší generaci pedagogů a výzkumníků, pro něž čtení v azbuce a komunikace v ruském jazyku není součástí klíčových kompetencí.

Záměr autorů této publikace je obrátit pozornost ke vzdělávání v Ruské federaci a zprostředkovat české pedagogické komunitě, odborníkům i širší veřejnosti aktuální informace a v kriticko-analytickém pohledu dokumentovat vývoj, současný stav a trendy v ruském školním vzdělávání.

Předložená analyticko-srovnávací studie je další v ediční řadě studií Školní vzdělávání v zahraničí, které byly vypracovány v rámci řešení projektu MŠMT ČR Centrum základního výzkumu školního vzdělávání v období 2006–2011. V roce 2008 byla vydána studie o školním vzdělávání v Německu, v roce 2009 o Velké Británii a v roce 2011 studie o Švédsku.

Studie zachovává metodologický přístup užitý v publikacích předchozích, tj. problémové pojetí (důraz na hlavní problémové okruhy školního vzdělávání) a dva pohledy na představenou problematiku: pohled „zvenku“, který poskytují čeští autoři, a pohled „zevnitř“, zprostředkovaný ruskými autorkami.

Studie byla vypracována s využitím především aktuální ruské literatury, zahrnující zejména oficiální dokumenty vzdělávací politiky vztahující se k jednotlivým sledovaným aspektům školního vzdělávání, stati v odborné literatuře a denním tisku a s využitím zkušeností ze studijního pobytu v autentickém prostředí. Na základě dostupných údajů o školním vzdělávání v Rusku využívá také komparaci se situací v zemích OECD. Cenná jsou zejména komparativní data uvedená v kapitole ruských autorek.

Předložená analytická srovnávací studie má strukturu obdobnou jako výše uvedené studie předchozí. První kapitola uvádí do širšího kontextu země, v němž změny školního vzdělávání probíhají. Ve druhé kapitole, věnované vzdělávací politice, se pozornost obrací ke kodifikaci nového pojetí vzdělávání a vývoji legislativy od 90. let minulého století. Třetí kapitola posuzuje současný vzdělávací systém Ruska, orientuje v jeho diverzifikované struktuře a podstatných dimenzích, v nichž došlo k zásadním změnám. Jako čtvrtá byla zařazena zvláštní kapitola, poukazující na vývoj progresivních trendů a experimentální potenciál, který se stal jedním z pilířů reformy, na tvorbu vzdělávacích standardů, jejichž implementace vstoupila do realizační fáze. Pátá kapitola je věnována problematice kurikula. Představuje federální vzdělávací standardy pro obecní a střední škola a například pro děti s speciálními potřebami a standardu; seznamuje se strukturou vzorových vzdělávacích programů. Stručně se zabývá aktuální otázkou mravní výchovy dětí a mládeže. Šestá kapitola seznamuje se systémem evaluace a problémy souvisejícími se zaváděním pro ruské prostředí netradičních forem a nástrojů hodnocení; pozornost je věnována zejména státní maturitě. Specifiky multinárodnostního ruského státu a jeho mnohojazyčné společnosti, která jsou pro Ruskou federaci příznačná a mají důsledky pro vzdělávací politiku a praxi, se zabývají kapitoly sedm a osm. Výklad nepostrádá doklady problémů spojených s důrazem na národní specifika, vlastnictví a tradice silného ruského státu, usilujícího o dominantní postavení v globálním kontextu, a s řešeními ožehavých problémů kulturní politiky vůči etnickým a zájmovým skupinám a minoritám. V poslední, deváté kapitole, podobně jako v předchozích studiích této ediční řady, dostávají prostor ruské autorky, prezentující vnitřní pohled na vzdělávací reformu. Jejich přístup nepostrádá kritičnost, založenou na mezinárodních komparacích, a nezapře jejich odborné zázemí v ekonomice vzdělávání.

Studie je výsledkem týmové spolupráce. Autorkou kapitol 1, 2, 3, 6, 7 a 8 je Věra Ježková, autorkou kapitoly 4 je Eliška Walterová; kapitolu 5

napsaly společně Věra Ježková a Eliška Walterová. Autorkami závěrečné kapitoly jsou Tatjana Abankina a Irina Abankina. Tuto kapitolu přeložila Věra Ježková, která je také autorkou překladů citací uvedených v dalších kapitolách. Po odborné stránce celou studii lektorovala Eliška Walterová.

Publikaci považujeme za příspěvek k literatuře z oblasti srovnávací pedagogiky, přinášející systematicky utříděné poznatky o zemi, která byla řadu let na okraji zájmu českých odborníků. Věříme, že naši studii využijí výzkumníci a odborníci v oblasti vzdělávání, vyučující i studenti pedagogických fakult a dalších fakult připravujících učitele i další pracovníci působící ve státní správě zabývající se vzděláváním, tedy, že si najde své čtenáře stejně jako její předchůdkyně.

Eliška Walterová a Věra Ježková

1. Ruská federace – několik pohledů na zemi

V této kapitole představujeme z několika pohledů zemi, jejíž školní vzdělávání je předmětem naší studie. Nejdříve krátce charakterizujeme správní členění Ruska, poté podrobněji jeho politický systém, legislativu a exekutivu, dále podáváme krátký historický přehled vývoje jeho vzdělávacího systému. Poté se zabýváme stručně ekonomikou Ruska a podáváme jeho zeměpisnou charakteristiku. Poslední tři subkapitoly věnujeme tématům obyvatelstvo, rodina, mládež, náboženství a věda a kultura.

Demo Version - ExpertPDF Software Components

1.1 Správní členění

Ruská federace je federativní stát, tvořený 83 rovnoprávnými subjekty. Názvy Ruská federace a Rusko jsou rovnocenné. Součástí Ruska je 21 republik, 9 krajů, 46 oblastí, 2 města federálního významu, 1 autonomní oblast a 4 autonomní okruhy. Tyto subjekty mají své ústavy a zákonodárství (Rossija, Rossijskaja Feděracija).

V. V. Romaškin (1999) konstatuje, že bez ohledu na to, že Ústava RF nazývá všechny subjekty rovnoprávnými, mají vlastní ústavy, právo určovat státní jazyky a své občanství pouze republiky. F. Bahenský (2003) uvádí, že subjekty RF se od sebe liší velice „především svou velikostí, počtem obyvatelstva a strategicko-surovinovým potenciálem. Vztah elit k centru pak plně odpovídá právě postavení jejich teritoria v rámci federace. Rusko je především soustátím, které má rozhodně daleko k běžné a fungující federaci. V této souvislosti je nutné uvědomit si i rozdíl ve vnímání dvou pojmů, které mají zásadní význam, jsou to nezávislost a svrchovanost. V naší představě se oba termíny doplňují. V ruském pojetí jde o dvě naprosto odlišné věci, protože po roce 1991

řada subjektů federace vyhlásila svrchovanost, ale žádný nezávislost (vyjma Čečenska)“.

Regionální rozdíly se promítají do vzdělávacího systému, kvalita základního i vysokého školství se může regionálně podstatně lišit, stejně tak se také liší výsledky žáků (Něožidannaja pobeda... 2010).

1.2 Politický systém, legislativa, exekutiva

Podle ústavy je Ruská federace demokratický federativní právní stát s republikovou formou vlády. „Nositelem suverenity a jediným zdrojem moci v Ruské federaci je její mnohonárodnostní lid. Uskutečňuje svoji moc bezprostředně a prostřednictvím orgánů státní moci a orgánů místní samosprávy. Nejvyšším bezprostředním projevem moci lidu je referendum a svobodné volby“ (Konstitucija... 1993).

Ve skutečnosti země v posledních letech osciluje mezi modelem demokracie západního typu a autokratickým modelem. Politologové pak v souvislosti s putinovským Ruskem hovoří o tzv. řízené demokracii, případně o demokracii fasádní, nebo dokonce rovnou hovoří o nepokrytém autoritářském režimu (Leichtová 2008). Mocenskou elitu tvoří bývalé členy vlády, bývalí představitelé bezpečnostních složek (především zvláštní služby, ale i užorby KGB a dnes FSB), které společně s vrstvou nových ruských oligarchů zbohatlých v éře divoké privatizace 90. let 20. století (tzv. novyje ruskije) vytváří jakousi novodobou a uzavřenou aristokracii. Do druhého mocenského kruhu pak lze počítat vysoké představitele armády a dalších bezpečnostních složek (tzv. siloviky), manažery státních či polostátních firem (ropa, plyn, vojensko-průmyslový komplex), ale také představitele ruské pravoslavné církve a nebo prokremelských sdružení, médií a stran (srov. Dvořák et al. 2012, Galeotti 1998)¹.

V relaci s ostatními společnostmi světa řada komparativních mezinárodních výzkumů postojů a hodnot opakovaně ukazuje, že ruská populace je spíše vlažná vůči systému parlamentní demokracie. Země nemá tradici občanské společnosti a vyznačuje se absencí parlamentní

1 Například renomovaná organizace Freedom House si každoročně všímá 25 ukazatelů týkajících se politických práv (například nezávislost médií, férové volby a soutěž více politických stran, šance opozice účastnit se střídání moci, míra korupce státních úřadů) a občanských svobod (nezávislost justice, svoboda sdružování a shromažďování, svoboda slova a vyjadřování, svoboda vyznání, dodržování práv menšin). Současný (2012) rating Ruska v syntetickém indexu vyjadřujícím míru svobody a demokracie je 5,5 na škále 1 (nejvíce svobodné) až 7 (nejméně svobodné) (srov. Freedom House 2012).